

SZÉKELYEK AZ ELMŰLT JELENBEN

HERMANN GUSZTÁV MIHÁLY*

Hit által teremtett székely múlt**

A mintegy 700 000 lelket számláló *székelység* tömör népességtömböt képez Dél-Kel-Erdélyben (a jelenlegi Hargita, Maros és Kovászna megyében), de szórványos csoportjait megtaláljuk a mai Kolozs és Fehér megyében is. Valamennyien magyar nyelvűek, a források tükrében nem találunk a történelemben oly kort, amikor más nyelven beszéltek volna. A székely nyelvjárás nem egységes, a Székelyföld egyes részein beszélt tájszólások a mai Magyarország különböző vidékeinek tájnyelveivel mutatnak rokonságot. E területet a székelyek valószínűleg a 12. században vették birtokukba, ez a folyamat a 13. század kezdetén zárulhatott le (az Aranyos völgye kivételével, ahova 1270-ben lettek áttelepítve). Ezt követően a Magyar Királyság határainak védelmével lettek megbízva, cserében pedig egy sor kiváltságot nyertek, így adómentességet, közigazgatási és jogi autonómiát. A székely autonómia alapját az eredetileg hét székbe való szerveződésük képezte (ezek a vármegyék rendszerétől független területi-közigazgatási és bíraskodási egységek voltak), amelyeket az ott lakók által szabadon választott tisztviselők vezettek.

A székelyek eredete a legigényesebb tudományos körökben is vitatott kérdés, jelenleg akadémiai környezetben három elméletcsoport különíthető el: az egyik a nomád magyarokhoz csatlakozott sztyepei türk népességtől való leszármazás lehetőségével számol; mások szerint a székelység egyszerűen (eredetét tekintve is) a magyarság része; végül a „kettős honfoglalás” elmélete (amely főleg László Gyula nevéhez kötődik), miszerint 670 körül érkeztek a Kárpát-medencébe az

* A szerző történész, a kolozsvári BBTE, székelyudvarhelyi emeritus oktatója. E-mail: hergusz@freemail.hu

** Jelen tanulmány eredetileg román nyelven íródott, a román olvasóközönség számára. Jelen változatot a Székelyföldi önképzés 19-20. században NKFI 128848. sz. kutatás keretében a szerző fordította. A Sorin Mitu professzor által szerkesztett kötet, amelyben *Secuții* címen megjelent (*Imaginar istoric*. Iași: Polirom, 2020. 212–232.) a Romániában élő közösségek (elsősorban a többségi nemzet, illetve azon belüli csoportok) képzelet szülte történelmi narratíváit, ezek időbeli változását igyekszik összefoglalni, de helyet kapott benne egy-egy, a szokás, illetve a székelyek történelmi önképét vizsgáló tanulmány is. A kötet egy nagyobb – Corin Braga filológusprofesszor által koordinált – projekt része (*Enciclopedia imaginariilor din România*), mely öt kötetben próbálja áttekinteni a képzelet szerepét a román kultúra különböző területein (irodalom, nyelv, történelem, vallás, művészet).

avarok második hullámaként. A korral foglalkozó szakemberek körében ez utóbbi vélemény a leginkább vitatott és kifogásolt. A köztudatban ma is élénken jelen lévő eredethagyomány viszont valósként kezeli a mítoszt, miszerint a székelyek Attila hunjainak utódai, akik folyamatosan a mai lakterületükön élnek, a hunok európai területfoglalása óta.

A középkori Európa népeinek eredetmítoszai

Közismert és vitathatatlan tény, hogy minden népnek, nemzetiségnek, történeti-néprajzi szempontból körülhatárolható embercsoportnak megvannak a maga mítoszai leszármazásáról, történeti fejlődéséről, ám e mítoszok általában nem egyeznek azzal, amit a hiteles források rögzítenek múltjukkal kapcsolatban. Közép- és Kelet-Európa lakói – azok, akik rendelkeznek valamelyes történelmi műveltséggel – ennek a ténynek tudatában vannak, csakhogy ők többnyire e szempontot a szomszédok mítoszaira, fantáziadús túlzásaira alkalmazzák, saját nemzeti mítoszaira történelmi valóságként tekintve. E disputa hevében, mely egyaránt zajlik az akadémiák, kocs MÁk és baráti társaságok szintjén, kevesen gondolnak arra, hogy a Nyugat népei is megalkották saját eredetmítoszaikat, amelyek legalább annyira légből kapottak, mint azok, amelyek térségünkben borzolják a kedélyeket. A különbség legfeljebb a mértékben és a korban rejlik, amennyire és amikor e mítoszok hatottak az egyes népek csoportidentitására.

Több nyugati nép eredetmítosza krónikáirók egyszerű kitalációjának tűnik. Érdemes például az ügybuzgóság, amellyel a középkori írástudók népeik bölcsőhelyét az ókori Trójában igyekeztek megtalálni. Határozott előnyt élveztek e „versenyben” az olaszok, akik készen örökölték Vergilius eposzát Aeneas kalandos útjáról, amelyben ott található a trójai–római–olasz leszármazás képlete. A franciák frank elődei viszont kénytelenek voltak kitalálni a trójai mészárlásból szintén megmenekült Francust („Francion”), miképpen ez Fredegar (*Chronicarium quae dicuntur Fredegarii scholastici*) 660-ra keltezett krónikájában olvasható. Krónikák hosszú sora viszi tovább e fonalat, így a 727-re keltezett *Liber historiae francorum*, majd a 13. századi *Chronique rimée*, egészen a reneszánsz kori szerzőkig. Sőt, a francia romantika 19. századi írói közt is akad, aki nem bírt ellenállni a kísértésnek, hogy a franciák szökött trójaiaktól való leszármazásának hagyományából ihletődjön.¹ A frank és francia szerzők törekvéseit az a magyar krónikás is támogatta, aki a *Bécsi képes krónikát* véglegesítette (valószínűleg Kálti Márk klerikus, akinek szellemi képzésében szerepet játszhatott az Anjou királyok udvarának franciás műveltsége).

¹ Alamichel, Marie-Françoise: Brutus et les Troyens: une histoire européenne. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 2006 (86) 1, 77–106. 77.; Belges, Jean Lemaire de: *Illustration de Gaule et singularité de Troie* (1510–12). In: Simonin, Michel : *Dictionnaire des lettres françaises – Le XVIe siècle*. Paris : La Pochoteque, 2001. 726.

A krónika szerint „Francio” a Homérosz *Iliász*ából ismert Priamosz király unokája, Páris fia, következképpen tőle származna a francia főváros neve is.

De a britek sem hagyták magukat. A 825-ben kelt *Historia Brittonum* szerint, melynek állítását később több krónika átveszi egészen a 16. századig menően, a brit szigetek lakóinak őse bizonyos Brutus, Aeneas fia. Hasonlóképpen járnak el az északi népek. Snorri Sturluson (1178–1241) krónikája arról mesél, hogy maga Odin nem más, mint Priamosz király fia, aki a skandináv tájakon telepedett le, meghonosítva ott Trója várának törvényeit. A 12–13. század fordulóján kelt Saxo Grammaticus *Gesta Danorum* című krónikája is, mely szerint a normannok a görög Danaidáktól származnának.²

Közép-Európában a krónikások, úgy tűnik, a bibliai leszármazást részesítették előnyben. A csehek Boemus utódainak tekintették magukat, akiről azt mondták, részt vett Babel tornya építésénél.³ III. Béla névtelen jegyzője viszont az Árpád-ház királyainak családfáját az Ótestamentum-beli Jafettel kezdődően rekonstruálja, Noé három fiának egyikével, akit Szkítia első királyának tekint.⁴

A székely „virtuális történelem” forrása

Az, hogy a székelyek a hunok vitéz népe utódainak tekintik magukat, tökéletesen illeszkedik a középkori krónikás hagyományba. De, miközben kontinensünk népeinek többsége – leszámítva az ismert kivételeket – most már különbséget tud tenni mítosz és történelmi valóság között, egy egész Székelyföldre kiterjedő kutatás tanúsága szerint a válaszadók több mint 50%-a szilárdan hisz a hun leszármazás mítoszában valódiságában, vitatva minden olyan szakvéleményt, mely e forgatókönyvvel ellenkezik.⁵ E jelenség Stanislaw Lem lengyel író 1961-ben megjelent kitűnő regényét juttatja eszünkbe, melynek három megfilmesített változata is létezik, a legismertebb közülük az, amely 1972-ben Andrej Tarkovszkij rendezésében készült. A regényben néhány földi tudós teljesít küldetést a Solaris nevű bolygón, miközben egy súlyos problémával szembesülnek: a bolygó különleges asztrális és biológiai körülményei között a tudatukban (pontosabban: a lelkiismeretükben) előforduló lények életre kelnek, hús-vér organizmusokká változnak. A csökönyösség, amellyel a székelyek hun leszármazásuk mítoszához mint valós tényhez ragaszkodnak, arra késztet, hogy e kitarító következetességgel vállalt múltértelmezésre kutatómódszertani szempontból másként tekintsünk, mint azokra a képzeletbeli

² Alamichel, 2006.

³ Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem*. Budapest: Gondolat, 1984.

⁴ Anonymus: *A magyarok cselekedetei*. Veszprémi László fordítása. Budapest: Osiris, 2004. 10–11.

⁵ Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2018. 455–478.

múlttükroezésekre, amelyek ma már csupán legendákként élnek, vagy az érintett csoport elhanyagolható kisebbsége hisz valóságukban. Következésképpen a kérdés, amelyre igyekszünk válaszolni: egy, a középkori magyar krónikásoknál megjelent eszme miképpen tudott ennyire széles körben elterjedni, illetve oly hosszú ideig fennmaradni?

Az első, aki egy mondatföredékben utal a székelyek hun eredetére, az III. Béla névtelen jegyzője volt: „a székelyek, akik kezdetben Attila király népe voltak”. Noha Attila alárendeltségében rengeteg nemzetség volt a sajátján kívül, e részlet tekinthető a székelyek szkíta-hun eredetelmélete első kinyilatkoztatásának. A mondatban egyébként arról van még szó, hogy a székelyek „békésen elébe mentek” Ősbő magyar vezérnek, és csatlakoztak seregéhez a Ménmarót ellen viselt hadjáratban.⁶ E részlet azok vélekedését támasztaná alá, akik szerint a székelyek a magyar törzsek érkezésekor a Kárpát-medencében, netán már mostani lakhelyükön tartózkodtak. Az is megjegyzendő, hogy Anonymus – miképpen valamennyi középkori krónikás – a szkíták, illetve a tőlük származó hunok leszármazottainak tekintette az összes magyart, nem csupán a székelyeket, utóbbiakat mégis olyképpen tünteti fel, mint Attila királyhoz szorosabban kötődő csoportot. A névtelen jegyző *Gesta Hungarorum*a 1210 körül (tehát III. Béla halála után) keletkezett.

Időben IV. (Kun) László „hű papja”, Kézai Simon krónikás következik, aki *Gestáját* 1282 és 1285 között írta. Ő már egy részletekbe menő székely eredettörténetet mesél, miszerint ők attól a 3000 harcostól származnának, akik Krimhilda csatája után visszavonultak egy Csigle nevű síkra, és hogy védve legyenek a nyugati népek bosszújától, magukat nem hunoknak, hanem székelyeknek nevezték. Ők fogadták a honfoglaló magyarokat még Pannóniába való érkezésük előtt, és csatlakoztak hozzájuk. Pannónia elfoglalása után nem az Alföldön telepedtek le, mint a hódítók többsége, hanem a keleti határhoz közeli hegyes vidéken, a „vlahok” szomszédságában. Kézai meséli el először Csaba királyfi történetét is, aki szerinte Attilának Honorius római császár leányától született törvényes fia volt. E történet a legegyszerűbb kronológiai vizsgálaton is fennakad, hiszen a 384 és 423 között élt Honorius nem lehetett Attila apósa. A krónikás azt is meséli, hogy ez a királyfi elmenekült a birodalom bukása után 15 000 katonával, előbb nagyapjához, a római császárhoz, majd élete hátralevő részére Szkítiába.⁷ Később Csaba a székely mitológia kedvelt alakja lesz, aki a monda szerint a székelyek segítségére siet, valahányszor veszély fenyegeti őket. Több történész Csabát bizonyos értelemben valóban létezett alaknak tekinti, aki szerepet játszhatott a székely történelemben, de egy későbbi korban: lehetséges, hogy az Aba nemzetség egyik tagjáról van szó a 10. században, vagy még később, a 11–12. században.

⁶ Anonymus, 2004- 43.

⁷ Kordé Zoltán (szerk.): *A középkori székelység*. Csíkszereda: Pro-Print, 2001. 18–23.

Kézai Simon krónikájának ez a része számos kérdést vet fel. Miképpen Györffy György még 1941-ben megjegyezte, részletesen ismerjük a krónika forrásait a hun birodalomról szóló többi részre vonatkozóan, azt viszont nem tudjuk, honnan ihletődhetett a székely néptörzs eredettörténete tekintetében: „Nem tudjuk eldönteni, hogy mennyi benne a szerző egyéni elgondolása és mennyi a hagyomány. De a hagyománynak látszó elemről sem állapítható meg, hogy újabb keletű-e, vagy pedig van valami történeti magva.”⁸ Szűcs Jenő viszont azt feltételezi, hogy Kézai Simon krónikájának székelyekre vonatkozó részei tulajdonképpen a szerző az irányú próbálkozásai, hogy bebizonyítsa forrásainak archaikus mivoltát, hiszen a székely társadalom archaikus szerveződésnek tűnt már abban a korban, amikor a krónika keletkezett, összevetve az akkori Magyarországon szétterjedő feudális viszonyokkal.⁹ Ezek után mi is feltehetjük a kérdést: vajon a székely társadalom e kétségbenvonhatatlan és tartós archaizmusa, amely a védelmére szánt kiváltságok következtében tudott fennmaradni, nem szolgál-e magyarázattal a hun eredetmítosz korokon átívelő továbbélésére?

Paulus Venetus (Paulino Veneziano, 1275/1278–1344) velencei minorita krónikájában a Kézai Simon által elmondottak rövid összefoglalóját adja. Kálti Márk kanonok viszont, a *Bécsi Képes Krónika* néven ismert, a 14. század közepén szerkesztett kompilációban csaknem szóról szóra átveszi azt, amit Kézai a székelyek eredetéről ír.

A középkori magyar krónikák, miképpen azok a külföldiek is, amelyek ezekből ihletődtek és utalnak a székelyek hun eredetére, fontos szerepet játszanak a székelység történelmi tudatának alakulásában. Természetesen az illető korban nem beszélhetünk közvetlen hatásról. De idővel – a 18. századtól – ezek a krónikák nyomtatásban is megjelennek. Az alfabetizáció terjedésével, a továbbtanuló székely ifjak számának növekedésével és a székelyföldi középiskolák megjelenésével a régi szövegek „igaza” hatással lesz a székelyföldi papokra, iskolamesterekre, illetve óhatatlanul híveikre és tanítványaikra is.

A székelyek hun származásáról értekező szerzők sora a magyarországi kora reneszánsz néhány személyiségével folytatódik, akik vagy közvetlen módon kötődtek a Mátyás király által fenntartott udvari élethez, vagy hatással volt rájuk e kör utólagos szellemi kisugárzása. Következik tehát a Thuróczy János által írt *Chronica Hungarorum*, amely 1488-ban kétszer került kiadásra. Ami a székelyek korai történetét illeti, a szerző Kézai Simon és a *Képes Krónika* fonalát követi, határozottan leszögezve: „A mi időnkben nem is kételkedik senki benne, hogy a székelyek azoknak a hunoknak a maradékai, akik először jöttek be Pannóniába, és mert az ő népük, úgy látszik, nem keveredett azóta sem idegen vérrel, erkölcseikben

⁸ Györffy György: A székelyek eredete és településük története. In: Uő.: *A magyarság keleti elemei*, Budapest: Gondolat, 1990. 11–42.

⁹ Szűcs, 1984. 436–437.

is szigorúbbak, a földek felosztásában is különböznek a többi magyartól.”¹⁰ Íme hát két újabb eleme a székelyek mitizált képének – szigorú erkölcsösségük és az egyéb néptörzsekkel való keveredéstől való elzárkózás –, amelyekre később még visszatérünk.

Antonio Bonfini Itália Picena tartományából származott, először 1486-ban jött Magyarországra, Beatrix királyné hívására. Magyarország történetéről szóló munkáján Mátyás király megbízásából kezd dolgozni, használva ehhez Thuróczy könyvét, de egyetemes történeti szintéziseket is, így Flavio Biondo írását, vagy Eneas Silvio Piccolomini művét a gótok történetéről, illetve Paulus Diaconus lombard szerző munkáját. Mátyás halála után II. Ulászló megújítja szerződését, így 1492-re elkészül műve első változata, amelyet bővíteni fog egészen 1496-ig. Ami a székelyek leszármazását illeti, a fentebb idézett magyar szerzőkhöz képest nem találunk újdonságot, Bonfini híven ismételgeti ezek adatait. Hangsúlyozza viszont a „szakállas és kemény” székelyek „vadságát”, utalva „szigorú szokások közepete” zajló életükre, amit Thuróczy is említett, de kiemeli szabadságszeretettüket is: „A szolgaságot egyáltalán nem tűrik, ezért van az, hogy mindeztidáig szabadságban élnek, és inkább meghalának, mintsem hogy adót fizessenek.”¹¹ Antonio Bonfini *Rerum hungaricum decades* című művének első három „dekádja” Baselben jelent meg 1543-ban, majd két év múlva németre is lefordították, 1572-ben pedig egy francia kiadás is nyomdafestéket látott. A teljes művet 1568-ban adta ki Zsámboki János, majd megjelent egy rövidített magyar változat is Heltai Gáspár özvegyének jóvoltából, a Heltai által fordított szöveg alapján. Újabb kiadások következnek 1581-ben (ez szintén Zsámboki nyomdájában), 1606-ban, 1744-ben és 1771-ben. Sikerkönyv volt tehát a maga idején és az azt követő évtizedekben is, eljutva Erdély minden jelentősebb könyvtárába, így a székelyföldi gimnáziumokba és kollégiumokba is. Ezért minden bizonnyal számolnunk kell a székely identitás alakulására gyakorolt hatásával, de befolyásolta a székelyekről Magyarországon és annak határain túl körvonalazódó képet is.

Oláh Miklós az első erdélyi szerző, aki a székelyek történetével bővebben foglalkozik. Ő lényegében összefoglalja a fentebbi magyar és külföldi szerzők állításait, megállapítva: „A mieink most is azt gondolják, hogy ők a legősibb hunok, akik Magyarországon megmaradtak.” Ő is utal szigorú szokásaikra, amelyek könyörtelenné teszik őket főleg azokkal szemben, akik veszélyeztetnék szabadságaikat és kiváltságaikat: „A királyon kívül senkinek sem engedelmeskednek, csak az erdélyi vajdának, akit a király mindig ispánjukká tesz, valahányszor a vajdaságot rábizza vagy átruházza valakire.”¹² Oláh *Athila* című művét, amelyből a hivatkozott részteket is vettük, Zsámboki János nyomtatta ki Bázelen 1568-ban (együtt Bonfini

¹⁰ Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Horváth János fordítása. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1980. 66–69.

¹¹ Kordé, 2001. 28–31.

¹² Oláh Miklós: *Hungária – Athila*. Szerkesztette Kulcsár Péter. Budapest: Osiris, 2000. 98–99.

munkájával), majd 1581 és 1774 között újabb hat kiadás látott napvilágot. A latinul olvasó székelyeknek tehát már korán lehetőségük adódott arra, hogy megismerjék.

Kissé visszalépünk az időben egy érdekes zárójel kedvéért, hogy bemutassunk egy olyan személyiséget, akinek a székely eredetkérdésben kifejtett véleménye különbözik attól, amit a Mátyás-kori, illetve az azt követő, a 15–16. század fordulóján tevékenykedő szerzőtársainál megszokhattunk. Petrus Ransanus (Pietro Ransano) Palermóban született, 1488-ban érkezett Magyarországra. *Epithoma rerum Hungarorum* című művét 1489–1490-ben írta. Ebben elmeséli a hunok Attila halála utáni testvérharcát, anélkül hogy ezt kapcsolatba hozná a székely történelemmel, mivel ő a székelyeket a római hadseregben harcoló szicíliai legionáriusok utódainak tekinti, akik szerinte átálltak Attila pártjára és hadseregébe. Ötletét minden bizonnyal a „siculus” latinósított szó adta, mely a latin szövegekben egyaránt jelölte a székelyeket és Szicília lakóit. Noha az *Epithoma rerum Hungarorum* már 1558-ban megjelent nyomtatásban (ugyancsak Zsámboki Jánosnak köszönhetően) – tehát több latinul tanuló székely nemzedék megismerhette –, ennek nem volt hatása a székelység történeti tudatára. A székelyek bizonyára úgy gondolták, harcos természetükhöz jobban illenek a szkíta-hun gyökerek, mint a mediterrán vérmérséklet és a szicíliai műveltség, amelyekkel Ransanus megpróbálta őket felruházni.

A krónikások szemléjének rendjén az első székely következik, aki vázlatos képet próbált adni a néptörzs történetéről, amelyből származott. Bencédi Székely Istvánról van szó, aki egy félreeső apró faluban született Udvarhelyszéken, a Fehér-Nyikó patak mellékvölgyében, valamikor 1500 után. A krakkói egyetemre már ferences szerzetesként iratkozott be, később viszont a kálvini reformáció hatása alá került, és e felekezet egyik prédikátorává lett Észak-Magyarországon. *Chronika ez világnak dolgairól* című, 1559-ben Krakkóban kiadott művét úgy tartják számon, mint az első magyar nyelvű világtörténetet. E munkája székelyekről szóló részleteiben a fent idézett korábbi krónikásoktól vett információk alapján ír Attila birodalmának összeomlásáról, a fiai közti harcokról, illetve Csaba Görögországba, majd szkítiai őseihez történt távozásáról, ahol aztán egész hátralevő életében szülőföldje után vágyakozott: „A több magyarok pedig, kik az ütközettől meg maradának [...] meg szállának Erdélybe, a Moldva felől való részbe, kik mind e napiglan ottogyan lakoznak, kiket most székelyeknek hívunk.”¹³

Heltai Gáspár erdélyi szász volt, valószínűleg Nagyszebenben született, Wittenbergben tanult, majd a 16. század közepén nyomdatulajdonos lett Kolozsváron. Noha csak felnőtt korában tanult meg magyarul, a modern magyar nyelv egyik kimunkálójának tartjuk. *Krónika az magyaroknak dolgairól* című műve Bonfini történetének fonalát követi, elmesélvén Attila fiainak egymás elleni küzdelmét, Csaba menekülését és a székelyek visszavonulását Erdélybe. Miután 1575-ben özvegye megjelentette nyomtatásban, Heltai krónikája – könnyed, a nép nyelvén írt

¹³ Székely Estvan: *Chronica ez vilagnac dolgairol*. Craccoba, MDLIX. (1559.) 235–236.

olvasmány – fontos szerepet játszhatott abban, hogy a székelyek hun eredettudata megszilárdulhasson.

A magyarok szkíta-hun leszármazása hitének legfontosabb támasza, különös hangsúllyal a székelyek eredete tekintetében, egy Magyarországon és Erdélyben egyaránt széles körben elterjedt jogi munka volt, melyet 1848-ig szinte a hatályos törvényeknek kijáró tisztelet övezett. Werbőczy István (1458–1541) 1517-ben megjelent *Tripartitum* (*Tripartitum opus juris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae*) című művéről van szó, amely csupán 1571-ig három újabb kiadást ért meg. Magyar fordításban először 1571-ben adták ki, majd 1642-ben, 1699-ben pedig egy versbe szedett magyar változata is megjelent. A 18. századtól nehéz követni a mű latin, magyar vagy kétnyelvű kiadásainak özönét. A *Tripartitum* minden közigazgatásban vagy jogi pályán tevékenykedő személynek mellőzhetetlen kelléke volt, akár csak egy falu szintjén is.

A székelyekről Werbőczy így ír: „Vannak az erdélyi részeken a scithák, kiváltságos nemesek, a kik a scitha néptől, ennek Pannoniába való első bejövetele alkalmából származtak el, a kiket mi romlott néven »siculusoknak« nevezünk; a kik teljesen külön törvényekkel és szokásokkal élnek; a hadi dolgokban legjáratasabbak; az örökségekben és a tisztségekben egymás közt (a régi szokás alapján) törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint részesednek és osztzkodnak.”¹⁴

E rövid utalás akkor válik érthetővé, ha összevetjük egy másik Werbőczy-idézzel, amelyben ő a középkori társadalomban létező nemesek és a szolgáló rendű emberek státuszának eredetét magyarázza:

„1. A hol is tudnunk kell, hogy ámbár a tudósok közös véleménye szerint nemes az, a kit saját érdeme megnevesít, mind a mellett is, célunkhoz képest a nemesség, a melyet többnyire a szabadok elnevezése alatt is szoktak érteni, úgy mondják, hogy eredetileg a hunok és magyarok közt keletkezett, miután ezek Scythiából Pannoniába nyomultak, a melyet most változtatott néven, az itt lakó magyarokról Magyarországnak neveznek; még pedig ily módon:

2. Midőn ugyanis a hunok feleségestül, fiastul, leányostul és egész háznépestül Scythiából kijöttek, több tartománynak bejárása és bebarangolása után kapitányokat tettek és ezen kívül a viszálykodók pereinek elintézésére, a tolvajok, rablók s egyéb gonosztevők megbüntetésére közakarattal igazgatót választottak és állítottak be, mindnyájának közös egyetértésével és végzésével elhatározván, hogy amikor az egész közönséget egyenlően érdeklő dolgok merülnek föl, vagy a hadseregnek általános felkelése válnék szükségessé, akkor a hunnok lakása helyén és táborában, vérbe mártott tört vagy kardot hordozzanak körül, és hangozzék a hirdető szó, mondván: »Istennek szava, és az egész közönségnek parancsa az, hogy mindenki ezen s ezen a helyen (megnevezvén azt

¹⁴ Werbőczy István: *Háromkönyv*. Kiadja Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894. 285–286.

a helyet) fegyverrel vagy amint teheti, a közönség tanácsának s egyszersmind parancsának meghallgatására megjelenjen».

3. Ezt a szokást a magyarok közt Szent István első magyar királyunk, dicsőséges fejedelmünk és Apostolunk atyjának Géza vezérnek koráig sértetlenül fenntartották, amely szokás a hunok közül sokat örökös szolgaságra juttatott.

4. Mert elhatározták és végezték, hogy az ily parancs áthágóit, hacsak helyes mentségét nem adják, pallossal kell ketté vágni, vagy közönséges és örökös szolgaságra vetni.”¹⁵

Következésképpen Werbőczy a székelyeket azon hunok utódainak tekintette, akik együtt, összefüggő csoportban és folyamatosan tiszteletben tartották a hadba hívásra vonatkozó kötelező érvényű parancsot, elkerülve így, hogy elveszítsék szabad státuszukat.

A *Tripartitum* nagyon széles körű elterjedését bizonyítják a régi erdélyi – így a székelyföldi – könyvtárak katalógusai. De vannak arra vonatkozó jelek is, hogy idővel eljutott a falusi közösségekhez (bírákhoz, tanítókhöz), olykor egyszerű, az írás valamelyes ismeretével rendelkező földműves emberekhez is. Ezt sejteti *Medeséri Márton* János könyve, amely ismeretlen körülmények között került a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára kéziratgyűjteményébe. A *könyv* több nemzedék kezén ment át a 18–19. század fordulóján. Tudjuk, hogy ennek az időszaknak a végén a Fehér-Nyikó menti falvakban – ahol Nagymedesér is található – több művelődési egylet jött létre. A viszonylag érett és olvasható kézírás, amivel e *könyv* lapjain találkozunk, tükrö lehet annak a művelődési tevékenységnek, melynek során hangsúlyt kapott az írás tanulása és gyakorlása is. Lehet, hogy írásgyakorlatként, lehet, hogy hasznosnak vélt információi okán, a *könyv* (igazából egy kézírásos füzet) tartalmazza (a környékbeli légköri jelenségekről, helyi jelesebb eseményekről, a föld művelői számára hasznos tudnivalókról szóló feljegyzések mellett) Werbőczy könyvéből azt a részletet (magyarul, kijegyzetelve, nem szóról szóra másolva!), amely a székelyek hun eredetével alátámasztott kollektív nemességére vonatkozik.

A hun eredetmítosz terjedésének csatornái és eszközei

Úgy véljük, a fentebb számba vett íráások: a krónikások művei, az ezekből ihletődő reneszánsz szerzők történetei, de különösképpen Werbőczy *Tripartituma* (amely ugyancsak a krónikásoktól nyert információkra alapozza állítását) tekinthetők a székelyek többsége által ma is felvállalt szkíta-hun leszármazás mítosz fő forrásainak. De miképpen terjedhetett el ez a mítosz ennyire széles körben?

Az identitás alakításának egyik hatékony eszköze az *iskola*. Feltevődik azonban a kérdés: mikor juthatott el a székelyföldi oktatás arra a szintre, hogy lényegesen

¹⁵ Werbőczy, 1894. 39–40.

elősegítse egy – valószínűleg krónikai eredetű – történeti elmélet „néphagyomány-nyá” való alakulását?

A specifikus társadalmi viszonyok Székelyföldön viszonylag korán lehetővé tették az elemi iskolai hálózat kialakulását, ami összefüggött azzal is, hogy e térségben korán elterjedt a magyar nyelvű írásbeliség, hiszen itt már a 16. századtól kezdődően ezen a nyelven fogalmazták a hivatalos iratokat. 1443-ban említik a háromszéki Illyefalva „rektorát” (iskolamesterét). 1503-ban Miklós erdélyi püspök arra inti a vikáriusokat, hogy figyeljenek a székelyföldi plébánosok és „scholasticusok” bérezésére. Ez alapján gyanítható, hogy több településen az egyház szerényebb rangú szolgálói vállalták, legalábbis időszakosan, a gyerekek elemi oktatását. Ez különösen Marosszéken tűnik valószínűnek, hiszen Marosvásárhelyen 1495-ben már egy felsőfokú iskolázottsággal rendelkező személy („baccalaureatus”) oktatta a gyerekeket. Jelentős szerepet játszhattak e térség oktatástörténetének kezdetén a kolostorok is, így a ferencesek Csíksomlyón (1448-ban alapított rendházukban), illetve a pálosok Marosszentkirályon. Háromszéken 1500-ban iskolamestert említenek Szentkatolnán, 1536-ban Altörján, 1540-ben Bodokon és Kézdiszentléleken. Udvarhelyszéken, noha a falusi iskolamesterekről szóló adatok csak a 16. század második feléből kezdenek érkezni, a szék törvénykezési jegyzőkönyvei 1587 és 1595 között nem kevesebb mint 16 „deákot” említenek, akiknek érett íráskészsége arról árulkodik, hogy itt az elemi oktatásnak léteztek bizonyos előzményei. A 17. század végéig ez az iskolahálózat annyira kiterjedt, hogy legalább egy elemi iskola működött a térség majd minden településén.

Nem meglepő tehát: a 16. században a középfokú tanintézetek is kezdenek megjelenni, hogy majd a következő század folyamán teljesen behálózzák a Kárpátok kanyarulata által óvott területet. Ezt az is indokolta, hogy szükség volt a növekvő számú elemi iskolák tanítóinak képzésére. Másfelől, ha ugyan a Székelyföld etnikai szempontból homogén területnek tekinthető, felekezeti térképe annál színesebb. Vannak döntő többségben katolikus, református vagy unitárius kistájak, amelyek között megjelennek kis görögkeleti, majd görögkatolikus diaszpórák is; olykor viszont előfordul, hogy ezek a felekezetek mind megtalálhatóak egyetlen kis faluközösségen belül. Így hát a középkorok is katolikusok, reformátusok meg unitáriusok lesznek, ami magyarázza viszonylag nagy számukat, a vallási sokszínűség pedig – noha ezzel ma sem mindenki ért egyet – a térség művelődésének előnyére vált.

A térség legjelentősebb középkorok, egyben a legrégebbi az 1557-ben alapított *marosvásárhelyi Református Kollégium*. Ez 1718-tól magasabb szintre emelkedett, miután „particulából” teljes jogú „nagykollégiummá” léphetett elő, 1749-ben pedig elindulhatott a jogászképzés is. Időben a *székelyudvarhelyi jezsuiták gimnáziuma* következik 1593-ban, ahol kezdettől mintegy 100 diák tanulhatott. A jezsuita iskolák egységes tanrendjét 1599-ben véglegesítette a *Ratio Studiorum*. A 17. század kezdetén az udvarhelyi jezsuiták középkorokójában felfüggesztik az

oktatást, mely majd a század közepétől fog nagy lendülettel újraindulni. A *ferenc-rendiek csíksomlyói gimnáziuma* 1667 és 1669 között kezdett működni. Itt a diákok létszáma 1690-ben 171, 1694-ben 200, 1698-ban 100 volt. A *székelyudvarhelyi reformátusok kollégiumát* Bethlen János fejedelmi kancellár alapította 1670-ben, nyomban ezt követően pedig zsinati határozat rögzítette: „Hogy a jezsuitáktól, kik ingyen tanítanak, és ingyen ártnak, meg ne győzessünk, megtiltatik, hogy akár a rector, akár a tanítók a közoktatásért, bárkitől, akárminémű vallású legyen, díjt elfogadjanak.” A két református kollégium, különösképpen a vásárhelyi, a 18. században és a 19. század elején a felvilágosodás műveltségének valóságos fellegvára lesz a Székelyföldön.¹⁶

1708-ban a jezsuiták újabb székelyföldi középiskolát alapítanak Marosvásárhelyen. A jezsuitákkal, illetve két székelyföldi tanintézetük tevékenységével kapcsolatban külön figyelmet érdemel az a kiemelt szerep, amit ezek az emberek és intézményeik a szkíta-hun eredetmítosz székelyföldi terjesztésében játszottak. A jezsuiták, mint köztudott, egyetemes szerzetesrendet alkottak, amelyet Loyolai Szent Ignác alapított hat diáktársával, akikkel a Sorbonne-on tanult. A rend didaktikai elvrendszere és oktatási stratégiája a *Ratio Studiorum* által szabályozott egységes alapokon állott. A magyarok (és velük együtt a székelyek) szkíta-hun leszármazásának tételét írásaikban, tankönyvekben és katedrai tevékenységükben egyaránt fenntartották és terjesztették, mindenütt, ahol jelen voltak, tehát nem csupán Magyarországon és Erdélyben. Ennek bizonyítékeként szolgálnak a lengyel jezsuitáknál tanult moldvai krónikások, elsősorban Miron Costin írásai, aki a *De neamul moldovenilor* (A moldvaiak népéről) című művében ismétlődően állítja, hogy a magyarok Attila hunjainak utódai, és az ő közép-európai birodalma volt a magyarok első honfoglalása.¹⁷ A nagyszombati egyetemen tanult magyar jezsuiták esetében viszont a hun leszármazás valóságos kultuszáról beszélhetünk, amely egy egész sor, Attila és fegyvertársai hadi tetteit dicsőítő eposzban tükröződik, idealizálva a nomád hunok társadalmát és erkölceit. A jezsuitákat sűrűn költöztették kolostorból kolostorba, katedráról katedrára, főnökeik úgy gondolván, hogy ez jó hatással van munkájuk minőségére. Azoknál, akik hosszabb ideig szolgáltak székelyföldi állomáshelyeken, ez a hun eredetkultusz hangsúlyosabbnak tűnik. Gyalogi János (1686–1760) több ízben szolgált, illetve tanított a székelyudvarhelyi kolostorban meg gimnáziumban (1724–1725, 1738–1740, 1742, 1751–1755), de Marosvásárhelyen is (1716–1724). *Inclytae et antiquissimae Siculorum Transilvaniae magno Attilae duci* című eposzában a székelyek Attila hunjaitól való közvetlen leszármazásának tételét védelmezi. Az sem véletlen, hogy e művét éppen székelyudvarhelyi tartózkodása idején (1738) írja és publikálja, illetve Gyulaffy

¹⁶ Hermann Gusztáv Mihály: *Secuii. Istorie – cultură – identitate*. Miercurea Ciuc: Pro-Print, 2009. 252–272.

¹⁷ Costin, Miron: *De neamul moldovenilor. Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*; Iași: Junimea, 1984. 255–256., 273., 280.

Lászlónak, Udvarhelyszék akkori főkirálybírájának ajánlja. Jegyezzük fel azt is, hogy a székelyudvarhelyi jezsuiták diákjai által színpadra vitt több mint 55 dramatizált történet sorában ott van a hun birodalom történetéből ihletődött *Holozous hunnorum in Asia imperator* című is.

A 18. század küszöbén már csak Háromszék maradt középfokú tanintézet nélkül. E hiányt részben pótolta az a ferencrendi iskola, amely Esztelneken kezdte meg tevékenységét 1682-ben, majd 1696-ban átköltözött (a jelenleg Kézdivásárhely városhoz tartozó) Kantára. Kanta viszont nem tartozott a történeti Székelyföldre, hanem egyike volt Fehér vármegye Háromszék területére benyúló enklávéinak. A kantai kisgimnázium elsősorban a környékbeli katolikus birtokosok adományai-ból (főleg az Apor családnak köszönhetően) gyarapodhatott, de sohasem volt képes kielégíteni a szűkebb térség művelődési szükségleteit, az ott élő protestánsok például továbbra is Erdély református kollégiumaiban folytatták tanulmányaikat.

A 18. század végén a katolikus és református felekezetek által fenntartott iskolák mellett új szín jelenik meg Székelyföld oktatási térképén, az 1794-ben létesült *székelykeresztúri unitárius gimnázium*.¹⁸

Arról se feledkezzünk meg, hogy a tankönyvek, amelyeket a fentebb sorjázott iskolákban használtak – a *Rudimenta historica...* (1735) és a Bertalanffi Pál által írt *Világnak két rendbéli rövid isméréte* (1757) a jezsuitáknál, illetve a Losonczy István-féle *Hármas kis tükör...* (1773) a reformátusoknál a magyarok hun eredetének tanát közvetítették (az utóbbi kettő külön kitérve a székelyek származására azoktól a hunoktól, akik birodalmuk bukása után a Kárpát-medencében maradtak). Így lesz az a történelmi narratíva, amelyet e gimnáziumok és kollégiumok padjaiból távozó iskolamesterek és papok terjeszteni fognak (utóbbiak nyilván teológiai tanulmányaik befejezése után) Székelyföld mezővárosaiban és falvaiban.

Egészen különleges szerepe volt a virtuális székelységkép megalkotásában, mindekelőtt az ezt meghatározó hun eredettudat tekintetében, egy hamis krónikának, mely 1796-ban kezdte el diadalútját a székelyföldi kulturális elit köreiben. A híres *Csíki székely krónikáról* van szó. A krónika legrégebbi ismert, latin nyelven írt példányát Csíksomlyón keltezték 1796-ban. Ezt Farkas Nepomuk János, a település nyugalmazott plébánosa hozta nyilvánosságra, azzal a megjegyzéssel, hogy egy 1695-ös kéziratról másolta, amely a maga rendjén hű másolata az 1533-ban kelt eredetinek. A krónika a székelyeket – a magyarokhoz hasonlóképpen – hun utódoknak tünteti fel, s utal ősi nemzetségi szervezetükre, amely még a középkorban is szerepet játszott bizonyos tisztségviselők kijelölésében. Arról is beszél, hogy a székelyeket a 11. századig egy főrabonbán vezette, akit szabadon választottak, és udvarát a Székelyudvarhely melletti Budvár dombján tartotta egy várban, melyet még Attila testvére, Buda épített. Itt gyülekezett a székely harcosok tanácsa, egyfajta népgyűlés, melynek során a rabonbán ítéletet mondott az alárendeltjei közt zajló peres ügyekben, és közhírré

¹⁸ Hermann, 2009. 252–272.

tette az új törvényeket. Ugyanitt őrizték hatalmának jelvényeit, ezek között egy kókuszdíoból készült, ezüstkeretbe foglalt szakrális serleget, amelyet a főrabonbán az áldozati szertartások rendjén használt. Az Árpád vezette *hunok* bejövetelekor ezeket Zandirhám főrabonbán fogadja, aki az érkező testvérnép vezérének átadja a székelek hat kőbe rótt alaptörvényét, amelyet a magyar harcosok esküvel fogadnak el. Ettől kezdve egészen a 15. századig a krónika Zandirhám családjának történetét mutatja be, amelyet a csíki Sándor familiával azonosít.

A krónika előbb kéziratban terjedt (Szádeczky Lajos 1905-ben nyolc példányt említ, Endes Miklós egy 1940 körüli, kéziratban maradt munkában újabb háromnak a létét jelzi, majd 1999-ben Deé Nagy Anikó még egy, addig ismeretlen példányra hívja fel a figyelmet), de ismeretese korabeli magyar fordításai is. Először 1818-ban jelent meg nyomtatásban, Kilyéni Székely Mihály okiratgyűjteményében. Eredetiségét rögtön felbukkanása után kétségbe vonták, de hitelességének védelmezői közt találjuk Aranka Györgyöt, a kor jeles literátorát is (noha kétségei neki is voltak), aki magyarra fordította, és elkezdte kiadásra való előkészítését.

Magyar fordítása nyomtatásban először 1886-ban jelent meg egy Nagy Géza által szerkesztett kritikai kiadásban. A forráskritika hívei – elsősorban Szádeczky 1905-ben közölt tanulmánya alapján – Sándor Zsigmond hamisítványának tartják. Ő egy csíkszéki ifjú nemes volt, aki bizonyítékként szerette volna használni az Apor familiával folytatott perében. Vannak viszont, akik úgy gondolják, hogy Sándor Zsigmond túl fiatal volt ahhoz, hogy egyedüli szerzője legyen. Maga Szádeczky is úgy véli, hogy mások segítségét is igénybe vette. Az egyik gyanúsított éppen Sándor Zsigmond rokona, a krónika első kiadásának összeállítója, Kilyéni Székely Mihály, de képbe került a jezsuitáknál iskolázott „kiváltképp eszes” ifjú, Etfalvi Halmágyi István, aki a feltételezett fő szerző unokatestvérét, Sándor Jozefát vette nőül, sógorainak családai (a Zöld, a Lázár és Nagy familiák) mind megjelennek a krónikában. Szádeczky gyanúsítottjainak lajstromán van még Némethi József, Csikkarcfalva plébánosa, aki elkötelezett kutatója volt a székelyek hun gyökereinek. Említést érdemel még Cseke József, aki 1796-ban guberniális kancellista volt, és akinek 1785-ben írt „Erdély rejtett kincseiről” szóló művében – miképpen a krónikában is – említve van Bondvára, Zethavára, Budvára, illetve Gumez vagy Gyimes apátság.

A krónika sűrű és élénk hitelességvitái a megjelenésétől egészen a 20. század kezdetéig tartottak. Védelmezői közül kitűnik Orbán Balázs, Szilágyi Sándor, Szabó Károly és Jakab Elek. Szádeczky kritikai tanulmányának 1905-ben történt megjelenése után az akadémiai körök a vitát lezártak tekintették, a sajtóban viszont újra meg újra fellángolt, napjainkban is időnként erőre kap a hitelesség szakmán kívüli híveinek tábora, miközben a „rabonbánok” kókuszerlege (valójában egy 16–17. századra keltezhető ötvösmunka) körül valóságos – különleges és anakronisztikus – kultusz bontakozott ki.

E vitatott forrás hamis jellege ma már aligha vonható kétségbe. Ezt több tény támasztja alá: 1) megírásának mondhatni regényes körülményei (záradékában arról

van szó, hogy szerkesztésén írástudó és írástudatlan emberek dolgoztak, akik e célból egy székely főember házában gyűltek össze); 2) a megjelenített korokkal (népvándorlás, kora középkor) egykorú székelyföldi írott források hiánya; 3) a szöveg kritikai elemzése, nyelvi visszasságai; 4) a történeti következtelenségek, ellentmondások és anakronizmusok; 5) a régészeti forrásoknak a krónika állításaitól merőben eltérő tanúságai; 6) Erdélyi László még 1918-ban tett észrevétele, melyen a kritikusok addig is, azóta is átsiklottak: a krónikát záradéka szerint 153 „acta” és 3 „charta” alapján állították össze, mely két szám egymás után írva a keltezés időpontját adja, ami a későbbi történészek éberségét próbára tevő feladványnak tűnik; 7) a szöveg semmiképpen sem illeszkedik a kelteként megjelölt időbe (1533), míg felbukkanása idején (a 18–19. század fordulóján) a történeti dokumentumok hamisítása egész Európában valóságos divat volt.¹⁹

Úgy véljük, a hamisítás időpontja nem állapítható meg pontosan, de ez semmiképp sem történhetett a 18. századnál korábban, és valószínűleg e század utolsó negyede előtt sem. Az is joggal feltételezhető, hogy a hamisítás nem köthető egyetlen személyhez, hanem a „krónika” egy viszonylag jól behatárolható székelyföldi értelmiségi kör szellemiségének terméke. Egymással élénk levelezést folytató emberekről van szó, amelyből – noha igyekeztek titkolózni – kisejlik egy és más az ötletelésről, ami e fonák szöveg születéséhez vezetett. Nem tudjuk biztosan, ki vett ténylegesen részt a hamisításban, és ki volt az, aki csupán örült a „krónika” felbukkanásának, többé-kevésbé elhallgatva a hitelességgel kapcsolatos kételyeit. Valószínűnek tűnik, hogy a végleges változat célja az volt, hogy frappáns választ fogalmazzon bizonyos, a székelyek büszkeségét sértő vélekedésekre, amelyek a korban szárnyra kaptak. Ilyen volt a székelyek „szerény” ősoktól való, az általános ismert mítosz dicsőségétől mentes származásának tana. A legfőképpen célba vett személy, aki előzőleg kifejtette a szkíta-hun eredetmítosz valótlanságával kapcsolatos véleményét, August Ludwig Schlözer (1735–1809), a göttingai egyetem professzora volt. Véleményünk szerint tehát a *Csiki székely krónika* inkább egy Schlözernek és híveinek (azaz mindenkinek, aki a szkíta-hun eredetmítosz valódiságát kétségbe vonta) szánt válasz volt, és csak másodsorban vált egy család örökségügyeiben felhasznált jogi eszközzé (miképpen azt Szádeczky gondolta).

A *Csiki székely krónika* tartalmának széles körű elterjedésében sokan játszottak szerepet. Itt csupán azokat említjük, akik időben messzire nyúló népszerűségű írásaikkal jelentősen hozzájárultak közvetett folklorizációjához. 1841-ben az ifjú Kőváry László, midőn inkább hírlapírói tehetségét próbálgatva, mintsem történészi alapossággal közelített a székelyek akkor már vitatott eredetkérdéséhez, a következőket írta: „... Udvarhely mellett ma is látszik Boudvára omladéka, Budától építve, s a tatároktól Sz. László alatt lerontatva. Itt lakott a főrabonbán, itt folytak

¹⁹ Hermann Gusztáv Mihály: *Cronici și documente controversate privind istoria secuilor. Fragmente și interpretări*. Cluj-Napoca: IPSMN, 2017. 85–178.

az áldozatok, a nagyszerű népáldomás. Itt mettszéték fel béle a törvényrontóknak. Itt tartatott a nemzeti áldozó-pohár 1039-ig, mikor Sándour István utolsó rabanban belől vitette a Héterdők-havasán...²⁰ A kis riportkönyvet, mely az itt idézett szöveget is tartalmazza, népszerűségben messze felülmúlja majd 1852-ben Kőváry *Erdély régiségei* című munkája, ahol ugyancsak megtaláljuk a krónika rövid tartalmát. Végül 1857-ben megjelenik a *Száz történelmi rege* című gyűjtemény első kiadása (melyet a mai napig rengeteg újabb követett), amelyben Kőváry újrameséli a *Csiki székely krónika* által ihletett történeteket.

A magyarok iránti rokonszenvéről ismert Auguste Benoît de Gerando egy 1845-ben Párizsban kiadott könyvben terjesztette a hun-székely eredetmítoszt a francia nyelven olvasó közönség soraiban: „A hagyományaikhoz ragaszkodó székelyek azért kedvelték Udvarhelyt, mert itt Attila hosszú ideig táborozott. Láthatni most is a város közelében azokat a védműveket, melyekről minden székely azt állítja, hogy a hunok emelték. A hegyet, ahol ezeket találjuk, ma Bud-vára, azaz »Buda vára« néven emlegetik. [jegyzetben: Buda Attila testvére volt.] Nem messze e helytől egy falu a Kadicsfalva nevet viseli, melyet Kadicsa, a magyar krónikában emlegetett másik hun vezér alapított. A székelyek buzgó ragaszkodással őrizték mindazon neveteket, melyek történetük emez első korszakára emlékeztetnek.”²¹ Jegyezzünk meg még egy lényeges apróságot: Gerando Teleki Emma grófnővel kötött házasságából született második gyermekét Attilának keresztelték.

A *Csiki székely krónika* tartalmának terjesztésében talán a legnagyobb szerepet Orbán Balázs – egyébként igen értékes – történelmi és néprajzi tárgyú műve, a *Székelyföld leírása* játszotta, amely hat kötetben jelent meg 1868 és 1873 között. Általában a székelyekre vonatkozóan az első kötet bevezetőjében találunk egy heves „regionális patriotizmustól” áthatott részletet: „A népvándorlás zúrijéből – mely másfél ezred év előtt mindent elsodort – egy néptörzs emelkedett ki, számban ugyan csekély, de azért mégis nagy tényező az új alakot ölteni indult Európában; egy hősiés néptöredék, mely Ázsia legnemesebb gyarmatának örökségét védve, bámulatosképp tartá fenn magát a költözőkődő népek vészes hullámzata közt, mely sajtászerű hadi szervezetével s democraticus intézményeivel a középkori Európának legelőbb megtelepült s legclassicusabb népeként tűnik elő. *Ez a székely nép.*”²² Idézzünk még egy ízig-vérig romantikus elmélkedést a sorozat első kötetéből, amelyben Orbán a Székelyudvarhely melletti Budvár dombját „szólítja meg”, azt a magaslatot, ahol a *Csiki székely krónika* szerint a rabonbánok vára állott: „Te rejteleyes sziklahegy, te, ki a székely nemzet titkos múltjának, hősiés mythosi korának

²⁰ Kőváry László: *Székelyhonról*. A Királyi Lyceum betűivel, Kolozsvárott, 1842. 54. „Héterdők Havasa” a „krónikában” a Hargita hegység neve.

²¹ Gerando, Auguste de: *La Transylvanie et ses habitants*. Paris: Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1845. I–II. II. 137.

²² Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. I–VI. Pest–Budapest: Ráth Mór kiadása, 1868–1873. I. 4.

vagy központi helye, hol a nemzet kővértkekre írt ős törvényeit és történelmét nemtők által őrizteti a nép, hol, miként Mózes a Sinai-hegyen, istennel beszélgettek a főrabonbának, oh rejtélyes, mesés sziklahalom, miért vagy oly hallgató, miért nem tudod felfejteni a múltnak előtted lezajlott titkait.”²³ Orbán Balázs kötetei az egész Székelyföldön elterjedtek, jelen voltak nem csupán a korabeli és későbbi közkönyvtárakban, de viszonylag szerény családi gyűjteményekben is. Tartalmuk széles körű folklorizációja szintén adatolható.

Megtaláljuk a *Csiki székely krónika* tartalmi elemeit több szépirodalmi műben is, amelyek ugyancsak folklorizálódtak, szerepük viszont nem mérhető Orbán Balázs könyveéhez. A számos vers, elbeszélés, színdarab és regény sorából ki kell emelnünk Dósa Dániel *Zandirhám* című eposzát (1856) és Jókai Mór *Bálványosvár* (1882) című regényét. Főleg az utóbbi, sok kiadást megért regény a magyar romantikus próza egyik kedvelt olvasmánya volt és marad.

A népköltészet és a népi tudat

Túllépve a *Csiki székely krónikán*, illetve az annak folklorizálódása kapcsán felmerülő problémákon, érdemes foglalkozni azokkal a népköltészeti forrásokkal, amelyek a székelyek hun eredettudatára utalnak. „A mi időnkben nem is kételkedik senki benne, hogy a székelyek azoknak a hunoknak a maradékai, akik először jöttek be Pannóniába...”, vallotta Thuróczy még 1488-ban megjelent krónikájában. E mondattöredéket akár közvetett célzasként értelmezhetnénk a székelyek hun eredettudatára, hiszen ha senki sem kételkedett ebben, miért éppen a székelyek kételkedtek volna benne? Ezzel szemben az első – némi fenntartással – népköltészetinek tekinthető forrás, amely a székely honfoglalást elmeséli, 1854-ből származik. Ipolyi Arnold tudós püspök Lugossy József még publikálatlan kutatásaira hivatkozva közli a „Hadak útja” mítosz első ismert változatát:

„Fogyaték népével hátrált Csaba, hogy az elveszett hon visszaszerzésére ázsiai rokonaival egyesülten térhessen vissza, s Etele szent kardját – mert így hagyá a jóslat – a puszták tengerének habjaiban tisztára mártván, annak büverejét visszaadja. Erdély véghatáránál örködni hagyja a székelyt, visszakeltében majdan támaszul szolgálandót; elváláskor áldoznak tűz-, víz-, lég- s földnek, s a távozók megesküsznek fenyegető vész idején segítséggel fordulni vissza a világ végéről is. Ám alig haladtak a havas aljáig, már a körül lakó népség felemelkedik a maroknyi székely ellen: de megrendül a föld, megrázkódnak a fenyűk koronái, s hírül adják a vonulóknak társaik veszedelmét, a hadak egy része visszafordul, s meglepően pozdorjaként szórja szét az ellent. Egy év múlva ismét megirigylük a völgyek lakói a székely nyugalomát s fenyegetik seregeikkel, de a patak sikoltva szalad a folyamba, folyam

²³ Orbán, 1868–1873. I. 60.

a tengerbe; hírt visznek; a segély nem késik, s a székely ismét mentve, az ellenség veszve lőn. Három év múltán új nemzetségek veszik ismét körül a székelyt s küzdelem fejlik ki élet és halálra, már a szellő is alig érte a görög ország tájára eltávoztakat, de mégis puszták viharának adván társul magát, megtalálta őket messze délkeleten, s harmadszor is győzelmet vívnak feleiknek. – Sok idő folyt le ezután, a magban elültetett diófák agg törzsekké nevedektek, a fiak megvénültek s unokák lettek fegyverhordó bátor férfiakká; szorgalom a rengeteget kies tereppé, hosszú időzés az örállomást hazává alakította át, s nem volt ki merje háborítani a székely tűzhelyét, kinek védelmére saját erős karja s ismeretlen segítő seregek megjelenése késznek látszott. De végre is kitör a szomszédok régi gyűlölete a nyelv- és szokásban egyedül álló székely ellen; megszámlálhatatlan nép kel föl kiirtására, s a bérces kis hazát minden oldalról ostromolják. Dicsően vív a székely, de már lankadoz a túlnyomó erő ellenében; a segély messze van, tán feledésbe is ment s az elszakadt hű társak rég a földben alusszák álmaikat. Csak a székelyek csillaga nem szunnyadoz s megemlékezve az áldozatról, az esküről, lobogva viszi a hírt földről az égi csarnokokba. Már itt lent az utolsó csata készül, maroknyi nép az ellenséggel szemközt, midőn egyszerre paripák dobogása és fegyverek moraja hallatszik s fényes hadak némán vonulnak éjente az égen fölfelé, a dicső hadtársak, kik háromszor jövének segítségre, most negyedszer, mint hallgatag szellemek hosszú sorban nyomulnak a csillagos égen keresztül feleik segedelmére s leszállnak ott, hol a kék boltozat ama havasokkal ölelkezik, nincs halandó erő, mely megállhatna a halhatatlanok előtt, rémülés szállja meg a tenger ellenséget s futnak mindenfelé többé hátra sem tekintendők. Azóta áll a székely háborítatlanul s nem sokára véget ér örökösége, midőn az elköltözöttek hű unokáihoz mint kalauz csatlakozva, örökségöket, széles magyar hont visszafoglalják. A fényes hadak ösvénye pedig, melyet jöttökben s visszatértökben taposának, eltörölhetetlen marad az ég boltozatán, az ő lábaik és lovaik patkóinak nyomdoka az, mit derült éjféleken mint tejfehér szalagot látsz tündöklenni a magasban, s melynek neve azon órától fogva *hadak uta* a székelyeknél, melyre tekintve megemlékeznek ők Csabáról és apjáról Eteléről.”

Alig egy év múlva Lugossy József, változatlanul újraközölve a fent idézett szöveget, felfedi, hogy a közlő egy „ismerőse”, aki „fényes de súlyos korban” egy székely bajtársától hallotta, éjszakai tábortűz mellett.²⁴ A célzás minden bizonnyal az 1848–49-béli forradalmi eseményekre történik, ami megmagyarázná a közvetítő nevének elhallgatását, hogy óva legyen a császári hatóságok zaklatásaitól.

A fenti információ érdekes, de legalábbis kétes. Lugossy közvetett forrásáról semmit sem tudunk: Székelyföld mely részéről vonult hadba, milyen iskolázottsággal rendelkezett, mely tanintézetekben szerezte tudását. Mit adott hozzá Lugossy ahhoz, amit a közvetítő adatközlőtől megtudott (mert maga is beismeri, hogy

²⁴ Lugossy József, *Ősmagyar csillagismeik közleménye*. Új Magyar Múzeum, 1855(V). 54–75; 113–146; 250–260; 549–564.114–115.

„kiegészítette” azoknak a természeti jelenségeknek a sorát, amelyek az eltávozott hunoknak jelzik a veszedelmet, amelybe az Erdély hegyei között maradt székelyek kerültek), milyen mértékben stilizálta a történetet? Merthogy ez alaposan stilizált, inkább Jókai tollához illik, semmiképpen sem tűnik egy egyszerű katonaeber narrációjának. Mindezt tekintetbe véve annyi mégis sejthető, hogy két, különböző eredetű és típusú mítosszal van dolgunk: egy megmentő hősrre váró közösség asztrális elemeket tartalmazó mitikus története (mely fennmaradt más népeknél, más kultúrákban is), és egy vélhetően krónikai eredetű történet a székelyek hun származásáról. A Lugossy által lejegyzett monda népszerűségének csúcspontját az után éri el, hogy a magyar gyermekirodalom nagy alakja, Benedek Elek újrameséli egy 1900-ban kiadott, meséket és történelmi regéket tartalmazó gyűjteményben.

Egy másik népköltészeti eredetű információ Kriza Jánosnak a 19. század derekán végzett székelyföldi gyűjtéséből származik. Ez tartalmazza egy udvarhelyszéki ének (egymástól alig különböző) két változatát, amelyből a bennünket érdeklő szakasz így hangzik:

„Azét, mer én székőj vagyok,
Mindön embört nem uralok.
Atilla vót az én apám,
Szép örökség maradt reám.”²⁵

Végül pedig néhány újabb forrást is idézhetünk. Ezek egy része egy 1976-ban íródott szociográfiai riport révén őrződött meg, amelynek szerzője, miután kikérdez Székelyudvarhely peremközségében két fiatalot, és azt tapasztalja, hogy semmit sem tudnak vagy szégyellnek beszélni a székelyek eredetéről, feljegyzi: „A 80 éves ócfalvi Márton Mózeset nem kell biztatni. Ömlik belőle a szó: »Némródnak vót két fia, Hunor és Magyar. Kelet-Ázsiában [így!] éltek, s onnan jöttek őseink ide. Pásztorsággal foglalkoztak. Egyik legelőről mentek a másikra, s mikor elfogyott az eleség, akkor vonultak tovább. A fiúk feleséget úgy szereztek maguknak, hogy be-be törtek más törzsek területére, s onnan rabolták el. Eلسzaporodtak, a szomszéd népek is háborgatták, s ezért felkerekedtek, és bójöttek a Kárpátokon. Itt nagy birodalmat alapítottak s Attila lett a vezérök. Attilát 'Isten ostarának' is hívták, mert ki-ki ütött más törzsekre, azért minden nép félt tőle. Attila hadaival járt erre-arra, s a többiek összeegyeztek, s megtámadták. Így meggyengült a birodalom, s szét-esett. Attila elhatározta, hogy visszamegy az őshazába és onnan hoz segítséget. Háromszéken, Kászonon és Udvarhelyszéken keresztül ahogy mentek, Attila ör-séget hagyott a keleti határon, hogy itt székeljenek addig, amíg ők visszatérnek. De ők nem jöttek vissza, hanem a magyarok. Akik a határnál székeltek, elszapo-rodtak, s így kapták a székely nevet.«” E történetet apró különbségekkel, de azonos

²⁵ Kriza János: *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Stein, Kolozsvárt, 1863. 33.

tartalommal újrameséli több szomszéd falusi idős adatközlő (ugyancsak egyszerű földművesek), a farcádi (akkor 68 éves) László János pedig röviden így összegez: „Hun maradékok vagyunk, Csaba királyfi utódai.”²⁶

A Hargita hegység lábánál található Lövétén élő Mihály János történész – egy Csaba mondájának eredetét kutató cikksorozata bevezetőjeként – gyermekkorában, nagypapjától hallott történetet mesél. „Szénacsinálni” indulván szekérrel még éjszaka, az égbolton látszó Tejútra nézve, az öreg elmesélte röviden, de tartalmát tekintve híven, a Lugossy által lejegyzett Csaba-mondát. Később viszont Mihály megtalálta a történet forrását: egy elemi iskolák számára kiadott régi tankönyvet, amelyet a család még őrzött, és amelyben ez olvasmányként szerepelt.²⁷

Úgy tűnik, a népköltészeti források, csakúgy, mint a közelebbi múltban megszólaló, egyszerű földműves emberek közül kiválasztott interjúalanyok a székeleyk eredettörténetét meglehetősen könyvízüen mesélik. A kollektív emlékezetben lehetetlen, hogy ennyi történelmi adat pontosan fennmaradt volna ennyire hosszú időn keresztül. Mircea Eliade megállapítására hivatkozhatunk: „A történelmi esemény vagy a valóságos történelmi személyek a legvégső esetben is csak két vagy talán három évszázadon át maradhatnak meg a nép emlékezetében. Azért van ez így, mert a nép emlékezete az egyedi eseményeket és a valóságos személyeket nehezen őrzi meg: az események helyett kategóriák, a történelmi személyiségek helyett pedig archetípusok határozzák meg az effajta képzelet működését. Így a történelmi személyiség áthasonul mitikus előképévé (a hőssé stb.), az események pedig mitikus cselekedetek kategóriájává (a szörnyel vívott küzdelemmé, testvérharccá stb.). Ha ezek az elbeszélő költemények valóban megőriznek valamit abból, amit »történelmi igazságnak« szoktunk nevezni, akkor az az igazság soha nem a meghatározott személyiségre vagy eseményre vonatkozik, hanem a korszak intézményeire, szokásaira és tájaira.”²⁸ Következésképpen az a történet, amely a krónikások műveiből vagy ezekből ihletődött írásokból kölcsönzött idézetnek tűnik, alighanem más forrásból származik, mint a hun birodalom koráig folyamatosan visszanyúló kollektív emlékezet.

A székely himnusz

Úgy véljük, nem tekinthetjük át a hun-székely leszármazás mítoszának csatornáit anélkül, hogy ne érintenénk a „székely himnusz” több szempontból is kényes

²⁶ Hermann Gusztáv: *Felsőboldogfalva útjain*. 1976. Kézirat a szerző birtokában.

²⁷ Mihály János: Csaba királyfi nyomában. *Udvarhelyi Híradó*, 2011, 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 44 szám.

²⁸ Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza, avagy a mindenség és a történelem*. Fordította Pásztor Péter. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2006. 72.

kérdését. Mihály János fentebbi történetében is nagyapja úgy támasztja alá az általa elmondottak hitelét, hogy eldúdol két sort ebből a dalból.

Igazából 1921-ben a szerzők nem himnuszt szerettek volna írni. A Székelyudvarhelyről származó Csanády György újságíró és a Kolozsvárról kitelepedett Mihalik Kálmán orvos egy szomorkás hangulatú dalt, egyfajta profán zsoltárt kívántak komponálni, amely tükrözné a székelyek kollektív érzelmvilágát az új geopolitikai helyzetben. Eredetileg ez egy misztériumjáték része volt, amit egy Budapest melletti erdő tisztásán adtak elő. Az itt tartott szertartásokon olyan székely fiatalok vettek részt, akik tanulmányaik folytatása érdekében Magyarországra költöztek. E szertartások rendje bizarrnak tűnő elegye volt a misztikus és profán elemeknek, célja az volt, hogy elmélyítse a jelenlévők ragaszkodását a szülőföldjükhöz úgy, hogy más népek érzelmeit ne sértse. A dal előbb a Magyarországon tanuló székely egyetemisták körében terjedt el, majd énekelték a cserkészek is, miközben Romániában még a két világháború közti időszakban betiltották (de nem szabadott énekelni a kommunista Magyarországon sem!), mely tiltás egészen 1989 végéig érvényben maradt.²⁹ De éppen e tiltás tette rendkívül népszerűvé, mígnem a székely közösség egyfajta himnuszává vált. Az, hogy az 1989 utáni Romániában a hatóságok megtűrik, egyfelől azt bizonyítja, hogy a tiltás hatástalan volt, másrészt azt, hogy nem mutatható ki a szövegben semmiféle románellenes tartalom. A kritika általános véleménye viszont az, hogy a vers nem tartozik a magyar líra gyöngyszemei közé. Csanádi költeménye eredetileg így hangzott:

Ki tudja merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen
Segítsd még egyszer győzelemre néped
Csaba király a csillagösvényen

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcától zajló tengeren
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyd el Erdélyt, Erdély Istene

A himnusz folklorizációs folyamaton ment át, néhány szó változott az eredeti kéziratához képest, sőt, hozzáadtak néhány szakaszt. Ünnepi alkalmakkor viszont az eredeti szöveg apró részleteiben folklorizált változatát éneklék, a hozzáadott szakaszok nélkül. Úgy véljük tehát, hogy a himnusz – a „csillagösvényen” várt Csaba királyfi legendás alakjának felidézésével – döntő szerepet játszott abban, hogy a székelység nagy többsége, a legkülönbözőbb társadalmi, intellektuális és életkori

²⁹ Bárdi Nándor: A történetírás és a székelykultusz. In: (szerk. Bárdi Nándor, Pál Judit): *Székelyföld története*. III. 592–604. Székelyudvarhely: Haáz Rezső Múzeum, 2016. 596–598.

csoportok magukénak érzik a székelyek hun leszármazásának tanát. Mindez az akadémiai körök és tankönyvszerzők arra irányuló erőfeszítéseinek dacára, hogy megismertessék a történészek szakmai vitáiban megfogalmazott újabb elméleteket. A hun eredetelmélet – különösképpen a „Hadak útja” mondája, amelyre utal a himnusz – a székelyeknél a megmaradás, az identitás, a hagyományok, a nyelv és kultúra őrzésének a szimbóluma. A székelyek kis része – mindenképpen kevesebb, mint 50%-a – hajlandó egyelőre különbséget tenni *szimbólum* és *történelmi igazság* között. Annál is inkább, mert a „történelmi igazság” jelenleg – és előre-láthatóan még hosszú ideig – a szakemberek vitáinak tárgya lesz.

A székelyekkel kapcsolatos egyéb mitizált sztereotípiák

A hun eredetű adat a székelyek csoportidentitásának egyik alapeleme. A székelyekkel kapcsolatban viszont – akik, mi tagadás, sok tekintetben különböznek a többi magyartól – élnek más mítoszok is, ezeknek egy része a székely közösségen belül, más részük azonban inkább a nem székely magyarok között. A székelyek mitizált tulajdonságainak tömör összefoglalóját Jókai Mór adja *A jövő század regénye* című, 1872 és 1874 között kelt könyvében: „Magyarabb valamennyinél, mert se vérébe, se nyelvébe, se szokásaiba nem vegyült soha semmi idegen. És amellet megvannak benne minden nemzetnek a jó tulajdonai. Honszerető, szabadságvágyó, mint a svájci; szavatartó, hidegvérű, mint az angol, okos, vállalkozó, számító, mint a zsidó; jó katona, mint az arab; mértékletes, józan, szorgalmas, mint a porosz; magán segíteni tudó, idegentől irtózó, mint az olasz; találfékony, mint a jenki; tiszta, mint a hollandi; demokrata, szabadelvű, mint a francia; és kitartó, mint az orosz; és mindenek felett szapora, mint a zsidó és a szláv; vallási türelem dolgában pedig előtte van minden nemzetnek a világon.” E Jókai által sorolt pozitív (?) tulajdonságok özöne önkéntelenül mosolyra készíthet, de nem tagadhatjuk – élve az általánosításoknak szóló fenntartás jogával – egy jó részük valós alapjait. Mások viszont nyilvánvalóan ellentmondanak a valóságnak.

Jókai viszont csak egy a mitizált székelységkép megalkotóinak sorában. A néprajzkutatók szerint ők a leghívebb őrzői a hagyományos viseletnek, építésmódnak (székely kapu, székely ház), a szokásoknak és a népköltészetnek.³⁰ Kossuth szerint e néptörzs „az egész keresztény Európában (legfőlebb tán a baskokat kivéve) egyedül volt képes eredeti szabadnép típusát minden feudalizmusi fertéztetéstől tisztán tartani.”³¹ Gerando szerint ők „az ősi harci erények” védelmezői: „Egy nép, mely éppoly harcedzett, mint amennyire vitéz, de sorsüldözött is, mely lakterülete domborzati adottságai révén körülbástyázott vidéken él; nép, mely oly sokáig

³⁰ Veres Péter: Az identitás jelképei. *Aetas*, 1993/ 3. 163–175.

³¹ Kőváry, 1842.

volt képes szembeszegülni egy birodalom hatalmával.”³² Izsák József viszont arra figyelmeztetett, hogy csapda fenyeget e témában minden egyoldalú definíciót: „Hogy mennyire a relativitásokon alapulnak a népjellemző megállapítások, mutatják azok az ellenmondások, amelyek egymásba ütköznek. De Gérando megállapítja, hogy a székely szűkszavú, Ravasz László pedig, hogy bőbeszédű. Nehéz eldönteni, melyiknek nincs igaza.”³³ A székelyek általános és idealizált jellemzői egyesek számára zivatáros történelmükkel magyarázhatók, de a havasok világának mostohaságával is.

De vajon az egész Székelyföld egy összefüggő, hólepte csúcsok által övezett havasi környezet volna? Mit szólnak ehhez a Kis-Küküllő középső folyásának szőlőművesei, a hagymájáról nevezetes Kibéd zöldségtermesztői, a „Murokországnak” is nevezett Nyárad-terén élők (a „murok” a székely nyelvjárásban sárgarépát jelent), a Nagy-Küküllő középső folyásának lakói (főképpen Székelykeresztúr alatt), nem is beszélve azokról, akik Aranyosszék termékeny földjét művelik? Ők is székelyek, akár a csikiak, a gyergyóiak, a kászoniak, a Hargita magas fennsíkján vagy Kovászna környékén élők! Hogy lehetne hasonló életlátása annak, aki szőlőjének, zöldséges földjeinek kapálásával, a bőségesen termő búza aratásával foglalatoskodik, mint annak, aki a fa kitermeléséből, feldolgozásából és szállításából él vagy a hegyi legelőkön tartott állatok hasznából, bő szénataralékot hordva télire a csűr feletti magas „udorba”, akinek köves és terméketlen földje – amelyet inkább „becsületből” művel – mondhatni csak bosszúságot okoz? Székelyföld domborzata, éghajlata sokkal változatosabb, mint ahogyan az Budapestről vagy akár Kolozsvárról látszik. A döntően havasi székelység éppen úgy mítosz, mint a hun eredet, vagy az, hogy más etnikumokkal sohasem keveredett.

Létezik továbbá a magyar köztudatban a konok, ravasz, csavaros eszű és beszédű havasi székely típusa, amit e köztudat kiterjeszt az egész Székelyföldre. E tekintetben sokatmondóak a „székely viccek”, ezeknek viszont jó része inkább a pesti kávéházakban született, mintsem Székelyföldön. E kép születésében jelentős szerepe volt két székely írónak, Nyíró Józsefnek (1889–1953) és Tamási Áronnak (1897–1966), de őket sajnos kevésbé tehetséges epigonok is követték, akik a balladai hangvételt olykor olcsó „góbéskodásra” váltották. Hogy megértsük a Tamási által megjelenített székely habitusát, hadd idézzünk egy nemrégén írt érdekes recenzióból, amelyet egy román szerző tett közzé az *Ábel a rengetegben* című regényéről (mely először 1932-ben jelent meg Kolozsváron, később kiadásra került román fordítása is):

„Noha apa és fia társalgásának vagyunk tanúi, amelyről azt gondolnánk, hogy a lehető legközvetlenebb modorban folyik, az erdélyi szerző írásában egy agyafűrt, finom

³² Gerando, 1845. II. 132.

³³ Izsák József: Székely nemzetkép tegnap és ma. In: *Szülőföldünk. A KMDSz székelyudvarhelyi vándorgyűlésének előadásanyaga*, 1944. 116.

célzásokkal fűszerezett szövényt találunk, ami azt sugallná, hogy az egyszerű székely szeret játszani a másik eszével, próbára tenni azt, inkább rávezetni arra, amit mondani szeretne, mintsem egyszerűen közölni mondandóját. Olvasva ezt a párbeszédet, óhatatlanul elgondolkozik azon, mi lehet mögötte.

Akarva-akaratlanul, tovább haladva a regény lapjain, eszembe jutottak más parasztemberek, akikkel a román irodalomban találkoztam, évekkal ezelőtt olvasott történetekben. Noha ugyanabban a szegénységben sínylődik és túlélési küzdelemben viaskodik, mint a székely, a román paraszt közvetlenebb, beszéde éppoly nyers és bárdolatlan, mint az élete, nincs ideje köntörfalazásra. Számomra ez tűnt a román paraszt meg az ősz székely közti fő különbségnek, hogy az utóbbinak van türelme kipuhatólni beszédparta szándékait, hogy ne kockáztasson többet, mint szeretne.”³⁴

Nincs módunkban itt számba venni minden, székelyekhez kötődő mitizáló meg idealizált sztereotípiát. Hisszük viszont, hogy ez a mai Románia középpontjában élő, jelentős lélekszámú embercsoport, amely jól körülhatárolható mind földrajzilag, mind pedig kollektív identitása tekintetében, melynek érdekes a történelme, jellegzetes a népköltészete, továbbá változatos és festői környezetben él, nagyobb és valóságigényesebb figyelmet, valamint több empátiát érdemelne az ország többségi lakosságától.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alamichel, Marie-Françoise: Brutus et les Troyens: une histoire européenne. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 2006 (86) 1, 77–106.
- Anonymus: *A magyarok cselekedetei*. Veszprémi László fordítása. Budapest: Osiris, 2004.
- Bárdi Nándor: A történetírás és a székelykultusz. In: (szerk. Bárdi Nándor, Pál Judit): *Székelyföld története*. III. 592–604. Székelyudvarhely: Haáz Rezső Múzeum, 2016.
- Belges, Jean Lemaire de: *Illustration de Gaule et singularité de Troie* (1510–12). In: Simonin, Michel : *Dictionnaire des lettres françaises – Le XVIe siècle*. Paris : La Pochoteque, 2001.
- Cara, Mirela: „Ábel în codru”, un portret al secuului neaș. *Corbii albi. Portal de contact român-maghiar*. Luni, 11 februarie, 2019.
- Costin, Miron: *De neamul moldovenilor. Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, Iași: Junimea, 1984.

³⁴ Cara, Mirela: „Ábel în codru”, un portret al secuului neaș. *Corbii albi. Portal de contact român-maghiar*. Luni, 11 februarie, 2019.

- Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza, avagy a mindenség és a történelem*. Fordította Pásztor Péter. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2006.
- Gerando, Auguste de: *La Transylvanie et ses habitants*. Paris: Comptoir des Imp-rimeurs-Unis, 1845. I–II.
- Győrffy György: A székelyek eredete és településük története. In: Uő.: *A magyarság keleti elemei*, Budapest: Gondolat, 1990. 11–42.
- Hermann Gusztáv: *Felsőboldogfalva útjain*. 1976. Kézirat a szerző birtokában.
- Hermann Gusztáv Mihály: *Secuiei. Istorie – cultură – identitate*. Miercurea Ciuc: Pro-Print, 2009.
- Hermann Gusztáv Mihály: *Cronici și documente controversate privind istoria secuilor. Fragmente și interpretări*. Cluj-Napoca: IPSMN, 2017.
- Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2018.
- Izsák József: Székely nemzetkép tegnap és ma. In: *Szülőföldünk. A KMDSz székelyudvarhelyi vándorgyűlésének előadásanyaga*, 1944.
- Kordé Zoltán (szerk.): *A középkori székelység*. Csikszereda: Pro-Print, 2001.
- Köváry László: *Székelyhonról*. A Királyi Lyceum betűivel, Kolozsvárott, 1842.
- Kriza János: *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Stein, Kolozsvártt, 1863.
- Lugossy József, Ősmagyar csillagismeik közlemény. Új Magyar Múzeum, 1855(V). 54–75; 113–146; 250–260; 549–564.
- Mihály János: Csaba királyfi nyomában. *Udvarhelyi Híradó*, 2011, 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 44 szám.
- Oláh Miklós: *Hungária – Athila*. Szerkesztette Kulcsár Péter. Budapest: Osiris, 2000.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. I–VI. Pest–Budapest: Ráth Mór kiadása, 1868–1873.
- Székely Estvan: *Chronica ez vilagnac dolgairól*. Craccoba, MDLIX.
- Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem*. Budapest: Gondolat, 1984.
- Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Horváth János fordítása. Budapest : Európa Könyvkiadó, 1980.
- Veres Péter: Az identitás jelképei. *Aetas*, 1993/ 3. 163–175.
- Werböczy István : *Hármaskönyv*. Kiadja Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1894.